

УДК 631.5:633.85:631.11(477.74)

ВИРОЩУВАННЯ ОСНОВНИХ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СТЕПОВОЇ МІКРОЗОНИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

А.А. Нікіфорчук

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: олійні культури, посівні площі, виробництво, реструктуризація, сівозміна.

Анотація. Розглянуто теоретичні аспекти технологічних основ вирощування олійних культур. Здійснено аналіз структури посівних площ в сільськогосподарських підприємствах центрально-степової мікрозони Одеської області.

Вступ. Вирощування олійних культур є важливою складовою стратегії економічного розвитку держави. Протягом останнього десятиріччя спостерігається стала тенденція розширення посівних площ олійних культур в аграрних підприємствах, що зумовлено вигідністю їх вирощування порівняно з іншими сільськогосподарськими культурами. Україна займає провідні позиції з виробництва насіння соняшнику, забезпечуючи в окремі роки 15-16% його загальносвітового обсягу. Виробництво ріпаку донедавна залишалося поза увагою аграріїв, проте останніми роками воно також почало динамічно розвиватись.

Аналіз останніх досліджень. Різним аспектам розвитку виробництва окремих олійних культур присвятили праці відомі вітчизняні вчені Гайдуцький П.І., Губський Б.В., Зіновчук В.В., Коваленко Ю.С., Лазня В.І, Мармуль Л.О., Митченко О.О., Перегінець В., Побережна А.А., Саблук П.Т., Червен І.І. та інші науковці. Проте недостатньо вивченими залишаються проблеми розвитку виробництва основних олійних культур на регіональному рівні. Виникає необхідність поглибленого аналізу факторів, що зумовлюють кінцеві результати господарювання за нинішніх умов. Актуальними завданнями нині є оптимізація структури посівів олійних культур з урахуванням регіональних особливостей.

Метою даної статті є опрацювання теоретичних та організаційно-технологічних аспектів функціонування й ефективного розвитку виробництва основних олійних культур, визначення та обґрунтування напрямків його подальшого розвитку в сільськогосподарських підприємствах.

Результати досліджень. Наявність сприятливих ґрунтово-кліматичних умов для вирощування основних олійних культур, значний економічний потенціал створюють необхідні умови для організації ефективного виробництва олієсировини. Фактором, що стримує реалізацію наявного потенціалу та підвищення економічної ефективності, є екстенсивний характер розвитку виробництва продукції олійних культур, насамперед соняшнику. Розширення площ під цією культурою понад науково обґрунтовані норми призводить до виснаження ґрунтів, втрати їх родючості, негативно впливає на урожайність культур, що вирощуються після такого попередника.

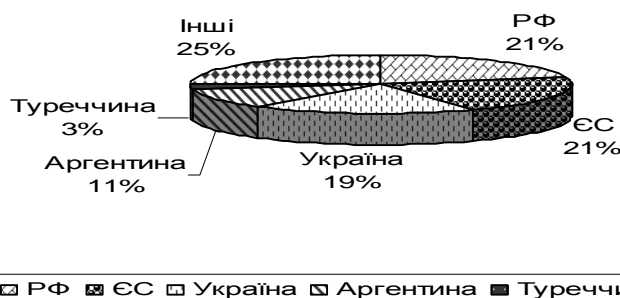

Рис.1. Структура світового виробництва соняшнику у 2008-2009 маркетинговому році

Україна – другий у світі, після РФ, виробник насіння соняшнику. Основними світовими виробниками насіння соняшнику у 2008-2009 році є Російська Федерація – 21 % загального виробництва, ЄС – 27-21, Україна – 19 %, Аргентина – 11, Туреччина – 3 та інші країни – 25 % [1, с. 57].

Проведені експерименти свідчать про те, що в умовах високої культури землеробства в Україні можливо збирати по 29-38 ц/га соняшнику та до 40 ц/га ріпаку [2, с. 38]. Одним із чинників підвищення загальної урожайності і валового збору олійних культур є диверсифікація і реструктуризація використання площ під олійними культурами шляхом зменшення їх під соняшником і збільшення під ріпаком та підвищення його урожайності в перспективі до 28-30 ц/га. Такий перерозподіл площ дасть змогу повернутися до раціональних сівозмін, які включають соняшник, а також задовольнити зростаючий попит на насіння та олію ріпаку на внутрішньому і зовнішніх ринках [3, с. 30].

За останні 10 років (1999-2008 рр.) середня посівна площа під соняшником зросла у два рази при одночасному зниженні рівня урожайності цієї культури. Соняшник повертався на попереднє місце вирощування через 4-5 років. Перенасичення сівозмін соняшником призвело до того, що виробництво його з високорентабельного для більшості господарств Одеської області стало збитковим. Доходи при продуктивності соняшнику менше 9 ц/га не покривають витрати на його вирощування, урожай 15 ц/га забезпечує середній рівень рентабельності і лише при врожайності 20 ц/га і більше культура забезпечує високий рівень прибутковості.

Як видно з даних, наведених в таблиці 1, на протязі трьох останніх років досліджень відбулись значні зміни в структурі посівних площ в сільськогосподарських підприємствах. Зменшується питома вага кормових культур, картоплі та овочів, а також зернових. У 2008 році питома вага технічних культур зросла до 30,4 % проти 21,5 % в порівнянні з середнім рівнем за 2005-2007 рр. Причому питома вага соняшнику у структурі посівних площ у 2008 році досягла недопустимого за технологічними критеріями сівозміни рівня 18,4 %. Але дослідними установами України доведено, що оптимальним є насичення соняшником до одного поля у 8-10 - пільних сівозмінах, а в 5-6 – пільних – не більше половини поля. Такі зміни відображають нераціональне (виснажливе) використання ріллі з грубими порушеннями науково-обґрунтованої сівозміни.

Таблиця 1. *Склад та структура посівних площ сільськогосподарських культур в сільськогосподарських підприємствах центрально-степової мікрозони Одеської області*

Культури	2006 рік		2007 рік		2008 рік		В середньому за 2005-2007 рр.		2008р. до середнього за 2005-2007 рр. (+;-), тис. га
	Площа, тис. га	%	Площа, тис. га	%	Площа, тис.га	%	Площа, тис.га	%	
Зернові - всього	332850	65,8	343253	68,7	247750,8	64,8	330025,4	66,5	-82274,5
Технічні – всього	112987	22,4	102464	20,5	116101,9	30,4	106738,2	21,5	9363,8
в т.ч. соняшник	77100	15,3	48100	9,6	70535,7	18,4	67900	13,7	2635,7
ріпак	9000	1,8	23600	4,7	42523,5	11,1	12500	2,5	30023,5
Картопля та овочі – всього	17449	3,5	17606,6	3,5	330,9	0,1	17059	3,4	-16728,2
Кормові – всього	41932	8,3	36400,7	7,3	18314,1	4,8	42176,4	8,5	-23862,3
Посівна площа	505218	100,0	499724	100,0	382497,8	100,0	495999	100,0	-113501,2
Пари	54902	9,8	54360,4	9,8	48017,9	11,2	64542,7	11,5	-16524,8
Рілля	560120	-	554084	-	430515,7	-	560541,7	-	-130026

В підприємствах Одеської області протягом останніх кількох років існує чітка тенденція до зростання посівних площ і обсягів виробництва ріпакового насіння. У

2008 році в порівнянні з 2006 роком в сільськогосподарських підприємствах центрально-степової мікрозони Одеської області площа посіву під ріпаком зросла у 4,7 рази і склала 42523,5 тис. га (табл.1).

Суттєво змінилась і структура посіву технічних культур (рис. 2).

2005 – 2007 рр. в середньому

Рис.2. Структура посівів технічних культур в с.-г. підприємствах центрально-степової зони Одеської області в середньому за 2005-2007 рр. та у 2008 році, %

Так, питома вага соняшнику у структурі посіву технічних культур у 2008 році зменшилась до 60,8 % проти 63,6 % в середньому за 2005-2007 рр., а питома вага ріпаку - зросла на 24,9 %. Слід зазначити, що доля інших технічних культур у 2008 році зменшилась до 2,6 % проти 24,7 % за 2005-2007 рр.

Крім світових тенденцій, спричинених різким підвищенням попиту і ціни на ріпакове насіння, на ситуацію на ринку ріпаку в Україні впливають і суто українські чинники, зокрема, державне втручання в ринок зернових шляхом обмеження експорту, що призвело до скорочення площ посіву цієї культури. Крім того, конкурентоспроможність основної для України олійної культури – соняшнику, останніми роками почала знижуватися. Відповідно, послаблення інтересу сільгоспвиробників до вирощування зернових і соняшнику, а також розвитком світового виробництва біодизеля стимулювали аграріїв до виробництва такої культури як ріпак.

Чинниками, що вплинули на тенденцію збільшення обсягів виробництва ріпаку, були також висока окупність витрат на його вирощування і те, що він добрим попередником для вирощування колосових зернових. У геометричній прогресії зростали й обсяги експорту насіння ріпаку. Світовий попит на дану продукцію стабільно високий, обмежень на експорт не існує.

Програмою розвитку ріпаківництва в Україні на 2008-2015 рр. передбачається комплексний розвиток цієї галузі, починаючи від оптимізації площ, їх розміщення, підвищення врожайності до поглибленої переробки насіння та впровадження сучасних промислових технологічних розробок [4].

Якщо в насінневому виробництві ріпаку існують певні обмеження в насиченості ним сівозмін, то в товарному його посіві можуть повертатися на 3-4 рік, враховуючи спеціалізацію і напрямки діяльності господарства, особливості земель та родючість ґрунтів, що характеризує ріпаківництво господарств різних зон України. Крім того, врожайність ріпаку визначається низкою чинників матеріально-технічного забезпечення господарств та вмілого використання біологічних властивостей цієї культури.

На відміну від соняшнику, вирощування ріпаку не виснажує землю і можливо в більших обсягах.

Висновки. Ефективний розвиток виробництва олійних культур стратегічно важливий не лише для підтримання продовольчої безпеки, але і енергетичної та екологічної складових національної безпеки України. У сільськогосподарських

підприємствах центральної зони Одеської області на протязі останніх років зростає площа під олійними культурами. Домінуючою олійною культурою в регіоні продовжує залишатися соняшник, проте його частка в посівних площах олійних культур скоротилась.

Формування стратегії ефективного виробництва продукції олійних культур повинно здійснюватись на основі комплексного оптимального плану розвитку всіх галузей сільськогосподарських підприємств Одещини. Пріоритет у виробництві олійних культур належатиме соняшнику, проте його площі важливо скоротити. Частку соняшнику в структурі посівних площ регіону доцільно зменшити до 12,5. Важливою складовою стратегії розвитку галузі є розширення вирощування ярого й озимого ріпаку та налагодження виробництва біодизельного палива.

Важливою передумовою підвищення ефективності виробництва олійних культур є запобігання втратам виробників внаслідок різкого сезонного коливання цін, яке досягає 35% (не враховуючи піку цін у травні). Тому необхідним є удосконалення механізму заставних закупівель через гарантування кожному товаровиробникові можливості реалізувати таким шляхом певну (однакову для кожного учасника) частку продукції.

Найбільш доцільним є функціонування агроторгових домів, засновниками яких є товаровиробники, що створює умови для вигідного продажу виробленої продукції, усуваючи зайві посередницькі ланки. Для ефективного функціонування системи цінового моніторингу як складової інфраструктури аграрного ринку важливим є налагодження надійного комунікаційного зв'язку із сільськогосподарськими підприємствами.

Література

1. Саква О. Формування структури виробництва на ринку олійних культур / О. Саква // Агросвіт, 2009.-№12. – С. 30-32
2. Статистичний бюлетень Одеської області за 2008 р. // Головне управління статистики в Одеській області, 2008
3. Статистичний щорічник Одеської області за 2007 р. // Головне управління статистики в Одеській області, 2008

Никифорчук А.А. **Выращивание основных масличных культур в сельскохозяйственных предприятиях центрально-степной микрозоны Одесской области**

Аннотация. Рассмотрены теоретические аспекты технологических основ выращивания масличных культур. Осуществлен анализ структуры посевных площадей в сельскохозяйственных предприятиях центрально-степной микрозоны Одесской области.

Ключевые слова: масличные культуры, посевные площади, производство, реструктуризация, севооборот.

Nikiforchuk A.A. **Growing oil cultures in agricultural enterprises central-steppe micro zone of the Odessa area**

Summary. The theoretical aspects of technological bases growing oil cultures have been examined. The analyses of structure areas under crops in agricultural enterprises central-steppe micro zone of the Odessa area has been performed.

Key words: oil cultures, areas under crops, production, restructuring, rotation of crops.